

zamatú volt, s nem lett volna méltatlan céhbéli prózairó tollára sem. Ami a *Naplót* mégis a műkedvelő írók színvontára süllyeszti, az a jellemző erőhiánya. Antóniának ez alatt a hetedfél év alatt kevés nagy élménye volt, talán csak három: nagybátyja halála, szerelme Wesselényi iránt és viszonya Pap Endrével; ha már ezekből sem tudta kifejtetni a bennük rejlő érdekességet (még leginkább a középsőből csiholt ki bizonyos költőiséget), mennyivel kevésbbé tudott egyéni szint és elevenséget vinni a maga mindennapi fiatalleány-életének egyhangúságába, szürke fordulataiba. Ezt a hiányt, alkotó erejének ezt a fogyatékosságát, ő persze nem érezte, sőt van bizonyosságunk arra nézve is, hogy nemcsak műveltségére tartott sokat — láttuk, joggal — hanem úgy hitte, van írói tehetsége is. 1843. szeptember 4-én írja *Naplójába* a következő jellemző sorokat: «Mennyi kritikára adott s ad még most is alkalmat az én olvasgatásom, s mint hiszik némelyek, hogy én valóságos íróné vagyok s rövid időn belül egy munkával fogom őket meglepni, s e felett mennyit bölcselgettek s gúnyolódtak némelyek!» Nyilvánvaló, hogy a panaszkodás örve alatt dicsekvést kapunk, s a szerényen elhárító mozdulat rúgója a vágy, a hivatásérzet, amely keresi a külső támogatást. Családi köre, amint épen a *Naplóból* sejthetjük, nem volt kedvező talaj irodalmi törekvések kibontakoztatására — ezért-e, más okból-e, nem tudjuk, Antónia írói becsvágya elfonnyadt: sem abbahagyott *Naplóját* nem kerekítette ki, sem más »munká«-jával nem lépett a világ elé.

Hogy *Naplója*, épen száz évvel az első bejegyzés kelte után, mégis megjelent, s őt magát nőíróink közé iktatja az irodalomtörténet, az közös érdeme Kozocsa Sándornak, aki mintaszerűen sajtó alá rendezte a művet s tartalmas, jól megírt, érdekkeltő tanulmánnyal kísérte, és a Rózsavölgyicégnek, amely stílszerűen, kedves biedermeier-külsőben közrebocsátotta.

CSÁSZÁR ELEMÉR

Doktori értekezések 1937-ben.

14. *Ruttkay Teréz Mária: Madách Aladár (1848-1908)*. Budapest, a szerző kiadása, 1938. 8.-r. 71 l.

Íróapák írógyermekének sorsát, életét, de főleg költészetét feldolgozni nem hálás téma: az apa erős egyénisége elnyomja a gyermek szárnypróbálgatásait, s a feldolgozó is alig tudja magát a tárgyára vetődő hatalmas árnyék — vagy inkább fény — hatása alól kivonni. A szülő sorsa belejátszik mindenki életébe, de talán senkinél sem olyan erősen, mint a Herberteknél, akiknek élete vagy kétségbeesett szabadulási kísérlet az őket lenyűgöző nagy szellem hatása alól, vagy szkeptikus beletörődés az epigon-sorsba. Ha az Arany Lászlók, Madách Aladárok életsorsát feldolgozó irodalombúvár ezt a küzdelmet vagy megnyugvást érezteti munkájában, helyesen jár el, de célját téveszti, ha Madách Imrét vagy Arany Jánost állítja plein airbe s az alakjukon keresztül vetíti reflektorát a feldolgozandó egyéniségre. Mert az ilyen erős prizma megtöri a sugarakat, és mi hamis képet kapunk a feldolgozott íróról.

Ebbe a hibába esett Ruttkay is. Munkája, különösen az első, nagyobb fele, jóformán nem más, mint adattár Madách Imre életéhez, nevelési

elveihez. Ha igaz is Wordsworth mondása: *the child is father of the man* — ez nem jelenti azt, hogy egy aránylag jelentéktelen író gyermekéveiről a kutatónak több mondanivalója legyen, mint egész férfi- és öregkoráról. De ez talán azért történik, mert erre az időre Madách Imre veti árnyékát. Ruttkay aránytalan dolgozatában — kerek 50 lapot fordít Aladár élete, politikai nézetei, spiritizmusa és filozófiája feldolgozására és csak 13 lap jut költészete taglalására — beleesik a kezdő-kutatók hibájába: külön tárgyalja az író életét és külön a költészetét, holott az előbbi bennünket csak annyiban érdekel, amennyiben hatással volt az utóbbira. Az író életének novellaszerű elaprózása — melynek eredménye, hogy megismerjük Aladár írói fejlődésére teljesen hatástalan, egyébként igen derék Schneiderné asszonyt, s féloldalon felsorolva osztálytársait, egy csomó ismeretlen nevet — érthetővé, de nem megbocsáthatóvá teszi, hogy a szerző ellentmondásokba keveredik s egy helyen azt állítja: M. Aladár mindent mások szerint cselekedett s tíz sorral alább: csendes, de szívós akaratú gyermek volt. (4. l.) Mi inkább az előbbi felfogás felé hajlunk s hibáztatjuk Ruttkay rajzát, ki íróját Don Quijotének rajzolja, zord és bizalmatlan embergyűlölőnek, holott nem lehet észre nem venni, hogy valójában puha, idomítható egyéniség: minden felvett szokása, így «századvégi» (?) angломániája is bizonyos belső szakadásra, meg nem értettségre vezethető vissza. A spiritizmus történetének lapokon keresztül való ismertetése irodalomtörténeti értekezés helyett lexikonba való, annál inkább, mert nézetünk szerint Madách Aladár spiritiszta érdeklődése pusztá magatartás, ami épen az imént említett belső kielégületlenséggel magyarázható. A szerző ígéretét, hogy hősenek spiritiszta «módszerében és felfogásában rejlő ellentmondásra» rá fog mutatni, nem tartja meg, ellenben néhány erőtllenül és meggyőződés nélkül odavetett mondat után vitába száll vele és a kereszténység alapilléreit védi valamely vélt támadás ellen. A *filozófiája* című fejezetet — mely a szerző szerint is nem más, mint spiritiszta eszméinek tudományos rendszerezése — be kellett volna olvasztani az előbbibe.

Költészete helyét kétségtelenül helyesen állapította meg a hagyományos költők és a modern irány között, csak kritériumai megválasztásában nem szerencsés, mikor azt mondja, hogy a klasszikus költökhöz tiszta jelleme kapcsolja (50. l.). Az ebben a mondatban rejlő vádat modern költőink nem érdemelték meg. Esztétikai méltatás, költői értékmegállapítás alig szakítja meg a költemények idézését — ez bizonyára a feldolgozott tárgy esekély költői becse miatt történik. A szerző azt a felfedezését, hogy Madách Aladár egyik költeménye Arany-reminiscentiákat tüntet fel, oda kell módosítanunk, hogy Madách sokkal többet, de egyúttal sokkal ártatlanabban követ el: a *Családi kör* bevezető sorainak oktan állataival gúnyolja ki a sötétben tapogatózó materialistákat.

Az értekezés hangja könnyed, csevegő, de ez egyúttal akadályos is annak, hogy a szerző mélyebbre hatoljon. Mindenesetre úgy érezzük, hogy az értekezőnek, ha az irodalomkutatás hasznos munkása akar lenni, még sokat kell tanulnia mind a szerkesztés, mind a módszer szempontjából.

BERCZIK ÁRPÁD.